

Editörler

Doç. Dr. Necdet Tozlu - Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Babür

Türk İslam Edebiyatı

Yazarlar

Doç. Dr. Ahmet İçli
Doç. Dr. Erdem Can Öztürk
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Dağlı
Dr. Öğr. Üyesi İdris Söylemez
Dr. Öğr. Üyesi İsmail Yıldırım
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şahin
Dr. Öğr. Gör. Selman Karadağ
Dr. Öğr. Gör. Yasin Karakuş
Aynur Kurt

Editörler
Doç. Dr. Necdet Tozlu - Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Babür
Türk İslam Edebiyatı

ISBN: 978-625-7825-08-5

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

1.Baskı 2020

Bu kitabın basım,yayın ve satış hakları Lisans Yayıncılığa aittir.Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik,elektronik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz basılamaz ve dağıtılamaz.

Assum Basım ve Mücellit

Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A
Avcılar-İSTANBUL
e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr
www.lisansyayincilik.com.tr

Ön Söz

Türkler, İslamiyet’i kabul ettikten sonra, sosyal ve siyasî hayatlarında büyük değişmeler yaşamış, bunun doğal bir neticesi olarak yeni bir kültür ve medeniyet dairesine girmiştir. Ancak mevcut medeniyetlerini de terk etmemiş; bu medeniyet kodlarında bulunan ve İslam’a ters olmayan unsurları, İslam geleneğine adapte etmişlerdir. Türkler, İslam öncesine ait güçlü bir sözlü edebiyat ortam ve geleneğine sahiptir. Orta Asya’nın bozkırlarındaki yaşam tarzı da buna uygundur. İslam öncesi yaşam tarzlarının bir neticesi ve yansıması olan bu edebî gelenek, İslam dininin kabulünün ardından bu dinin kurallarına göre yeniden şekillenmeye başlamıştır. Böylece çok daha büyük, zengin ve güçlü bir edebî gelenek vücut bulmuştur.

Türk töresi ve İslam dininin imtizacıyla vücuda gelmiş bu edebî gelenek, özellikle Osmanlılar döneminde en güçlü hâline ulaşmıştır. İslam dininin yanı sıra Arap ve Fars edebiyatlarının birtakım kural ve edebî geleneğinden de istifade edilen bu dönemde; özellikle tasavvuf düşüncesi ilham kaynaklarından biri olmuştur. Ahmet Yesevî ile biçimlenen Türk tasavvuf anlayışı, Anadolu’da Yunus Emre gibi mutasavvıflarla büyük bir gelişme göstermiştir. Bu edebiyat halka, yüksek zümreye ve tekke/tarikatlar çevresine hitap eder şekilde kendi içinde yapılanmıştır. Akademik çalışmalarda Fuat Köprülü ile başlayan edebî muhit, devir ve tarzların daha rahat araştırılabilmesi maksadıyla bir sınıflandırma yapılması gelenektendir. Bu sebeple; İslam etkisi altında gelişen edebî gelenek, “Ümmet Çağı Edebiyatı”, “İslamî Türk Edebiyatı”, “Tekke Edebiyatı”, “Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı” ve günümüzde yaygın şekliyle “Türk-İslam Edebiyatı” gibi adlarla anılmıştır. İslam’ın Türkler tarafından kabulüyle birlikte başlayan bu edebî devir, günümüzde de varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Bu çalışma, Türk-İslam edebiyatını tetkik etmeyi, onun genel yapısını kaidelerini ortaya koymayı, asırlara göre gelişim çizgisini ve önemli temsilcilerini tanıtmayı amaçlamaktadır. Çalışmada maksat, genel çerçeveyi çizmek ve bu edebî gelenek hakkında genel bilgileri ortaya koyarak temel kazanımların temin edilmesine vesile olmaktır. Çalışma dokuz bölüm olarak sınırlandırılmıştır. Çalışmalar sonucu ortaya çıkan bu eser ile Türk İslam

edebiyatı hakkında bilinmesi gereken tüm hususlar, kısa ve öz olarak kaleme alınmıştır. Çalışmada ilgili bölümleri hazırlayan yazarlara ve çalışmayı başından sonuna kadar her adımını organize eden *Lisans Yayıncılık* ilgililerine teşekkür ederiz. Ortaya çıkan eserin Türk-İslam âlemine faydalı olması temennisiyle...

İstanbul, 2020

Editörler
Doç. Dr. Necdet Tozlu
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Babür

İÇİNDEKİLER

Önsöz	III
Bölüm 1 TÜRK İSLÂM EDEBİYATININ KAYNAKLARI	11
1.1. Dînî Kaynaklar	13
1.1.1. Kur'an-ı Kerim	13
1.1.2. Hz. Peygamber	15
1.1.3. İlmihal Bilgileri	19
1.1.4. Kelam-Akaid	19
1.1.5. Tasavvuf	20
1.2. Doğrudan Dînî Olmayan Kaynaklar	21
1.2.1. İslâm Öncesi Edebiyat	21
1.2.2. Arap Edebiyatı	22
1.2.3. İnan Edebiyatı	23
1.2.4. Şuarâ Tezkireleri	24
1.2.4.1. XVI. Yüzyıl Tezkireleri	25
1.2.4.2. XVII. Yüzyıl Tezkireleri	26
1.2.4.3. XVIII. Yüzyıl Tezkireleri	27
1.2.4.4. XIX. Yüzyıl Tezkireleri	28
1.2.5. Şakayıkun Numaniyye Çeviri ve Zeylleri	30
1.3. Türk Edebiyatı Metinlerinin Kaynakları	31
Yararlanılan Kaynaklar	36
Bölüm 2 DİN VE EDEBİYAT İLİŞKİSİ	37
2.1. Din ve Sanat	40
2.2. İslam ve Edebiyat	41
2.3. Türk İslam Edebiyatı (Adı-Kapsamı)	42

2.4. Türk Edebiyatının İslamî İlimlerle İlişkisi	45
2.5. Şiir-Tasavvuf-Aşk	49
Yararlanılan Kaynaklar	51

Bölüm 3 BELAGAT: EDEBÎ SANATLAR	53
--	-----------

3.1. Belâgat	54
3.2. Belâgatın Doğuşu ve Gelişimi	55
3.3. Edebî Sanatlar	59
3.3.1. Mecazla İlgili Sanatlar	59
3.3.1.1. İsti'âre	59
3.3.1.2. Kinâye	61
3.3.1.3. Mecâz-ı Mürsel	62
3.3.1.4. Ta'rîz	63
3.3.1.5. Teşbîh	63
3.3.1.6. Teşhîs ve İntâk	66
3.3.2. Anlamla İlgili Sanatlar	67
3.3.2.1. Hüsn-i Ta'lîl	67
3.3.2.2. İhâm	68
3.3.2.3. İktibâs	69
3.3.2.4. İltifât	70
3.3.2.5. İrsâl-i Mesel	70
3.3.2.6. İstidrâk	71
3.3.2.7. İstifhâm	71
3.3.2.8. İstihdâm	72
3.3.2.9. Kat'	72
3.3.2.10. Leff ü Neşr	73
3.3.2.11. Mübalağa	74
3.3.2.12. Mülemmâ'	75
3.3.2.13. Müşâkele	75
3.3.2.14. Nidâ	76
3.3.2.15. Rücû'	76
3.3.2.16. Sehl-i Mümteni'	77
3.3.2.17. Sihri Helâl	77
3.3.2.18. Tecâhül-i Ârif	78
3.3.2.19. Tecrîd	79
3.3.2.20. Tekrîr	79
3.3.2.21. Telmîh	80
3.3.2.22. Tenâsüb	81

3.3.2.23. Terdîd	82
3.3.2.24. Tevriye	82
3.3.2.25. Tezâd	83
3.3.3. Lafızla İlgili Sanatlar	84
Yararlanılan Kaynaklar	93

Bölüm 4

NAZIM ŞEKİLLERİ, ARUZ VE KAFİYE BİLGİSİ

97

4.1. Nazım Şekilleri	98
4.1.1. Klasik Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri	101
4.1.1.1. Beyitlerden Oluşan Nazım Şekilleri	101
4.1.1.2. Bendlerden Oluşan Nazım Şekilleri	110
4.2. Aruz Vezni	123
4.2.1. Aruzla İlgili Bazı Terimler	127
4.3. Kafiye ve Redif	130
Yararlanılan Kaynaklar	133

Bölüm 5

TÜRK İSLÂM EDEBİYATINDA TÜRLER

135

5.1. Allah'ı Konu Edinen Türler	138
5.1.1. Tevhîd	138
5.1.2. Münâcât	140
5.1.3. Esmâ-i Hüsnâ/Esmâü'l-Hüsnâ	144
5.2. Hz. Muhammed'i Konu Edinen Türler	146
5.2.1. Na't	146
5.2.2. Siyer	148
5.2.3. Mevlid	150
5.2.4. Hilye	153
5.2.5. Mirâciye/Mirâç-nâme	155
5.2.6. Kırk Hadîs	157
5.2.7. Hicret-nâme	159
5.2.8. Regâibiyye	160
5.3. Kur'ân Merkezli Türler	162
5.3.1. Kısas-ı Enbiyâ	162
5.4. Diğer Türler	165
5.4.1. Maktel-Mersiye	165

5.4.2. Pend-nâme/Nasihat-nâme	167
5.4.3. Gazavât-nâme/Gazâ-nâme	169
5.4.4. Menâkıb-nâme/Velâyet-nâme	170
5.4.5. Fütüvvet-nâme	173
5.4.6. Ramazân-nâme/Ramazâniyye	176
5.4.7. Şathiye	177
5.4.8. Devriye	180
Yararlanılan Kaynaklar	182

Bölüm 6
BAŞLANGICINDAN XII. YÜZYILA KADAR
TÜRK - İSLAM EDEBİYATI

187

6.1. İslâmiyet Öncesi Türk Edebiyatı	189
6.1.1. Sözlü Edebiyat Dönemi	189
6.1.1.1. Sav	190
6.1.1.2. Sagu	191
6.1.1.3. Koşuk	193
6.1.1.4. Destan	194
6.1.2. Yazılı Edebiyat Dönemi	198
6.2. İslâmiyet'in Kabulü Sonrası Türk - İslam Edebiyatı	200
6.2.1. Karahanlı Dönemi Türk – İslam Edebiyatı (İlk İslâmi Eserler)	202
6.2.1.1. Kutadgu Bilig	203
6.2.1.2. Divânü Lügâti't-Türk	207
6.2.1.3. Atabetü'l-Hakâyık	210
6.3. Orta Asya Sahası Türk Tasavvuf Edebiyatı	213
6.3.1. Hoca Ahmed Yesevî	213
6.3.2. Dönemin Diğer Temsilcileri	214
Yararlanılan Kaynaklar	219

Bölüm 7
XIII-XVI. YÜZYILA KADAR TÜRK-İSLÂM EDEBİYATI

221

7.1. 13. Yüzyıl Türk -İslâm Edebiyatı	225
7.2. 14. Yüzyıl Türk -İslâm Edebiyatı	236
7.3. 15. Yüzyıl Türk -İslâm Edebiyatı	246
Yararlanılan Kaynaklar	257

Bölüm 8
XVI-XX. YÜZYILA KADAR TÜRK İSLÂM EDEBİYATI **267**

8.1. XVI. Yüzyıl Türk-İslâm Edebiyatı	268
8.2. XVII. Yüzyıl Türk-İslâm Edebiyatı	276
8.3. XVIII. Yüzyıl Türk-İslâm Edebiyatı	284
8.4. XIX. Yüzyıl Türk-İslâm Edebiyatı	290
Yararlanılan Kaynaklar	295

Bölüm 9
XX. YÜZYIL TÜRK İSLÂM EDEBİYATI **297**

9.1. XX. Yüzyılı Türk-İslam Edebiyatında Şiir	302
9.1.1. Klasik Edebiyat Geleneğini Sürdüren Şairler	305
9.2. XX. Yüzyılda Modern Edebiyatın Usul ve Esasları Etrafında	
Eser Verenler	322
9.2.1. Öncüler	323
9.3. Bağımsızlar	326
9.4. Gelenekçiler	329
9.5. İslâmî Akım'a Mensup Olan Şairler	331
9.5.1. 1965 Kuşağı	332
9.5.2. 1970 Kuşağı	337
9.5.3. 1980 kuşağı	339
9.5.4. 1990 Kuşağı	340
9.5.5. 2000 Kuşağı	343
9.6. XX. Yüzyıl Türk İslam Edebiyatı'nda Nesir	345
9.6.1. Roman/ Hikâye	346
9.6.2. Deneme, Tiyatro İnceleme, Eleştiri, Gezi, Hatıra ve	
Günlük	350
Yararlanılan Kaynaklar	353

89

EK 1:

